

31. Viitorni maja

Tõsõl puul lumpi om illus kodu, miä om tettü vanna viitorni. Maja tornin tuulõlipu pääl om aastaarv 1889, ku sai valmis Valga-Petseri raudtii ja tuu veeren ka viitorn.

Tuust, kuis lagunõvast viitornist sai uhkõ kodu, kirut´ 2018. aastal Postimiis - <https://kodu.postimees.ee/6430065/meie-kaunid-kodud-est-i-pere-elab-kodus-millesarnast-teist-siin-ei-leidu>

Maja pernaanõ ja perremiis kõnõlõsõ´ umast majast videon, miä lövvät kruutkoodi alt.

31. Veetorni maja

Teisel pool tiiki näete kaunist kodu, mis on rajatud vanasse veetorni. Maja tornis on tuulelipp aastaarvuga 1889, mil valmis Valga-Petseri raudtee ja selle ääres ka veetorn.

Sellest, kuidas lagunevast veetornist sai uhke kodu, kirjutas 2018. aastal Postimees:

<https://kodu.postimees.ee/6430065/meie-kaunid-kodud-est-i-pere-elab-kodus-millesarnast-teist-siin-ei-leidu>

Maja perenaine ja peremees räägivad oma maja loo videos, mille leiate selle QR-koodi abil.

32. Kraavi kerik

Kraavi õigõusu kerik om ehitet 1895. aastagal. Timä lugu om nätä' kõrval teedüstahvli pääl. Kõllanõ maja tõsõl puul tiid oll' õigõusu kogudusõ kihlkunnakuul.

32. Kraavi kirik

Kraavi õigeusu kirik on ehitatud 1895. aastal ja selle lugu on kirjas juuresoleval infostendil. Teisel pool maanteed asuv kollane maja oli kiriku koguduse kihelkonnakool.

33. Linaleotus

Taa om laembas kaivõt turbakraav, midä om varahampa pruugit linnu leotamisõs. Linaleotus om luuduslidsõst viikogust eräldet osa vai maa sisse kaivõt lump, kon leotõdi linavarsi, et linakiud tulõssi linaluu külest vallalõ. Lina panti likku kooni kolmõs nädälis, pääle laotõdi kiht ossõ, mink pääle panti vaotusõs viil laudu ja kivve. Pääle leotamist ja lumbist vällä kakmist laotõdi lina maa pääle paaris nädälis taheõma ja pliiküma.

Antslan oll´ 1950. aastil ka linavabrik (täambäne punkt nr 43).

33. Linaleotiik

See siin on laiendatud turbakaraav, mida on varasematel aegadel kasutatud lina leotamiseks. Linaligu on looduslikust veekogust eraldatud osa või maa sisse kaevatud auk (linaleoauk), kus leotati linavarsi, et need kiudude küljest lahti tuleksid. Linad pandi likku kuni kolmeks nädalaks, peale lisati vajutised ehk oksakiht, millel olid veel raskuseks lauad ja kivid. Peale leotamist laotati lina murule paariks nädalaks taheõma ja pleekima.

Antslas oli 1950-ndatel aastatel ka linavabrik (täanane punkt nr 43).

34. Nässmöisa savikivivabrik

Parhillatsõ Antsla valla maa pääl om olnu 8 savikivilüüvi (telliskivivabrikut). Alalõ püsünü olõ ei' kahjus ütski. C. G. Rückeri Liivimaa kaardi pääl (1839) om Nässmöisa veski man üts kaardimärk, miä vöi tähendä' kivipalutusahu asukotust. Arhiivist om lövvet kaart, kon pääl om kujutõt veskit ja timä ümbrüst 1927. aastagal. Kaardi pääle om tsehkendet veskist ödagu puul kolm hoonõt, tii näide vaihõl ja manu' kirutõt: "Vana savikivilüüv". Seo kaardi abiga lät's kõrda parlatsõn riigimõtsan kõiki huunidõ asõma' üles löüdä'. Alalõ om püsünü ka tii. Või nätä' et tii ja huunidõ ümbre om maapind hulga madalamb. Tuu põhjusõs om savi kaibminõ õkva säältsamast ümbrelt.

34. Nässmöisa tellisetehas

Praeguse Antsla valla territooriumil on olnud 8 tellisetehast. Säilinud ei ole neist kahjuks ühtegi. C.G. Rückeri Liivimaa kaardil (1839) on Nässmöisa veski juurde märgitud sümbol, mis vöib tähendada telliseahju asukohta. Arhiivimaterjalide hulgast leiti kaart, millel on kujutatud veskit ja selle ümbrüst 1927. aastal. Kaardile on joonistatud veskist lääne poole 3 hoonet ja nendevaheline tee ning juurde on kirjutatud "Vana tellisevabrik". Selle kaardi abil õnnestus praeguses riigimetsas leida kõigi kaardil märgitud hoonete asukohad. Säilinud on ka tee. Vöib märgata, et tee ja hoonete ümber on maapind hulga madalamaks õõnestatud. Selle põhjuseks on tehase ümbrusest savi kaevandamine.

35. Kalmõmägi

Kalmõmägi om luoduslik, hummugu-õdagu tsihin piklik liivanõ pedäjämõtsanõ kunt. Tuu hummugupoolist külge kutsutas ka Kerikuasõmõs. Kalmõmägi om maa-alunõ matmispaik ja arheoloogiamälestüs. Kundi õdagupoolidsõ korõmba osa, kon ti parhilla' olõti, ja hummugupoolidsõ osa vaihõl om väiku orukõnõ. Kalmõmägi om olnu varramba hulga suurõmb, a põhjapoolidsõ osa om Antsla liin päält sõta vidänü ruusas. Parhilla' om tuu kotussõ pääl sükäv ruusahaud.

Siist 175 miitret hummugu poolõ om alalõ inneskine Lüüsi koolimaja, kon koolitarkust jaeti aastil 1854–1925.

35. Kalmemägi

Kalmemägi on looduslik, lääne-ida-suunaline piklik liivane männimetsaga kaetud kungas, mille idapoolset otsa kutsutakse ka Kirikuasemeks. Kalmemägi on maa-alune kalmistu ja arheoloogiamälestis. Künka läänepoolne kõrgem osa, kus te praegu asute, on eraldatud idapoolsest veidi madalama nõoga. Kalmemägi on olnud varem palju suurem, kuid põhjapoolse osa on Antsla linn sõjajärgsetel aastatel vedanud kruusaks. Praegu laiub siin sügav kruusaauk.

Siit 175 meetrit ida pool on säilinud kunagise Lüüsi kooli hoone, kus jagati koolitarkust aastatel 1854–1925.

36. Siksälä mägi ja kivi

Antslan om kats mäke: Kährimägi, kon olli' kähre oosõ' (*kähr* om eesti keeli mäger), ja Siksälä mägi (varramba Pioneere park, parhillanõ Põllumiihi aid). Legend kõnõlõs, et nelä talu eläjä kävve üte mäe pääl karjan. Karjussõ' panni' sika' poksma. Perän naksi' inemise' mäke kutsma Siksälä mäes.

Ildamb ehitedi allõv ja vana' inemise' naksi' alõvit kutsma mäe perrä Siksälä alõvis. A sõs panti Hauka talu perrä nimi Hauka allõv, viil ildamb Antsla liin.

Kivi pääl omma' alalõ mälestusplaadist jäänü mulgu'. Plaat panti kivi pääle 1985. aastal Nõvvukogu Liidu suurõn esämaasõan saadu võidu 40. aastapäävä avvus. Plaat panti sinnä' sõaveteraanõ kokkusaamisõl.

36. Siksälä mägi ja kivi

Antslas on kaks mäge: Kährimägi, kus olid mägraurud (*kähr* tähendab võru keeles mäkra), ja Siksälä mägi (endine Pioneeride park ja praegune Põllumeeste aed). Legendi järgi käisid nelja talu loomad ühe mäe peal karjas. Karjused seadsid sikud pokslema. Pärast hakkasidki inimesed mäge kutsuma Siksälä mäeks.

Hiljem ehitati alev ja vanad inimesed hakkasid mäe järgi alevit kutsuma Siksälä aleviks. Siis aga pandi Hauka talu järgi nimi Hauka alev, pärast aga Antsla linn.

Kivil näete sellelt eemaldatud mälestusplaadi kinnitusauke. Plaat kinnitati kivile 1985. aastal sõjaveteranide kokkutuleku raames NLi suures Isamaasõjas saavutatud võidu 40. aastapäeva tähistamiseks.

37. Vana laskmiskotus

Seo kotussõ pääl lätt tervüserada õkvalt läbi inneskidse laskmiskotussõ, miä tetti 1950. aastil. Tegijäs oll' Antsla spordikollõktiiv VS Jõud. Tsihtmärgi ala oll' seo punkti man, a lasti põhjast lõunalõ, mäeveere sisse kaivõtut kanalit piten. Kraavi küle' omma' põraki viil nätä'.

37. Vana lasketiir

Siin kulgeb praegune terviserada otse läbi kunagise lasketiiru, mis rajati 1950ndatel. Selle haldaja oli Antsla spordikollektiiv VS Jõud. Sihtmärgi ala asus selle punkti asukohas, laskmine toimus põhjast lõuna suunas, piki mäe nõlva sisse süvendatud tranšeed, mille küljed on praegugi maastikul nähtavad.

38. Laululava

See koht on Antsla suurõmbidõ pitõ, ka laulu- ja tantsupidu toimumisõ paigas juba edimädsest Eesti aast pääle. See lava pääl om üles astnu ka näütüses Raimond Valgre. Egä-aastadsõ ilmadu suurõ Hauka laada aigu om siin suur kontsõrt ja puulpäävä õdagu romuralli.

38. Laululava

See paik on Antsla suuremate pidustuste, sealhulgas laulu- ja tantsupidude toimumispaigaks juba Eesti Vabariigi esimesest iseseisvusajast. Nimekamatest muusikutest on siin esinenud näiteks Raimond Valgre.

Iga-aastase suurejoonelise Hauka laada ajal toimub siin reede õhtul suur kontsert ja laupäeva õhtul romuralli.

39. Saekadri, varramba vesiveski

Seon kotussõn ollu Nässmõisa vesiveski om olõman olnu joba Rükkeri Liivimaa kaardi pääl (1839). Veski oll' Vana-Antsla mõisa uma. Edimädsel Eesti aol oll' veski rentnikkõ käen. Siiä' panti turbin Antsla liinalõ eelekttri saamisõs. Ildamb omma siin ollu saekadri, miä tüüt' eelekttriga, ja puutüükoda.

39. Saekaater, varem vesiveski

Siin asunud Nässmõisa vesiveski on olemas olnud juba Rükkeri Liivimaa kaardil (1839). Veski oli Vana-Antsla mõisa omanduses. Eesti Vabariigi ajal oli veski rentnike käes. Siia paigaldati turbiin Antsla linna elektriga varustamiseks. Hiljem on siin olnud saekaater, mis töötas elektri jõul, ja puidutüükoda.

40. Kraavi kõrts

Seo hoonõ' om vana Kraavi kõrts, miä oll' Vana-Antsla-Tsooru ja Nässmöisa-Vaabina teie risti pääl. Inne Antsla liina tegünemist oll' taa kõgõ tähtsämb paiklik tõmbõkeskus. Siin peeti ka laata, minkast om vällä kasunu täämbäne Hauka laat. Vana-Antsla mõisan naati laatu pidämä joba tsaariaol. Aastist 1858–1859 peri laadateedüssin nimmatas asukotussõs Vana-Antsla mõisat, nt „Laata peetäs Vana-Antsla mõisan Kraavi kõrdsi man.“

Eesti aol märgitäs kallõndriin laadakotussõs Antsla alõvit. Edimäst kõrda om laadast ku Hauka laadast kõnõld 1903. aastal, ku tuud peeti 20. urbõkuu ja 23. rehekuu pääväl.

40. Kraavi kõrtsihoone

See hoone on vana Kraavi kõrts, mis paiknes Vana-Antsla-Tsooru ning Nässmöisa-Vaabina teede ristmikul. Enne Antsla linna tekkimist oli see tähtsaim kohalik tõmbekeskus, siin korraldati ka laatu, millest on välja kasvanud tänapäevane Hauka laat. Vana-Antsla mõisas hakati laatu pidama juba tsaariajal. Aastatest 1858–1859 pärit laadateadetes nimetatakse asukohana Vana-Antsla mõisat, nt „Laat toimub Vana-Antsla mõisas Kraavi kõrtsi juures.“

Eesti ajal märgitakse kalendrites laadakohana Antsla alevit. Esmakordselt mainitakse ametlikus laadateates Vana-Antsla laata Hauka laada nime all 1903. aastal, kui seda on peetud 20. märtsil ja 23. oktoobril.

41. Kõrdsijüri lump

Selle Lambahanna ojale paisutatud tiigi kohta liigub rahvasuus selline jutt:

Taa Lambahanna uja pääle üles sulut lumbi kotsilõ om rahvas kõnõlnu nii:

„Uumorijutt vai anekdoot om neidest Kraavi preestridest vai papist, noh, halvustavalt, et nä joodiku’ olliva’. Sääl enne Kraavi kerikut määnegi Kraavi oja juusk. Latsi oll’ ristitü sääl oja vai jõõ man, jõõ pääl, ka talvõl. Latsõ’ ristiti sis pääle sündümise külält ruttu, mõnõnädäliselt ärä. [Ütskõrd] papp purjun ja, jää sisse mulk raotu ja, lats kastõti sinnä’ vette sis ristmise aos. A papp oll’ purjun, üts oll’ käest är päsenü, läts jää ala sinnä’. [Papp oll’ ülnü:] „Jummal om andunu, jummal om võttunu, andkõ järgmine!”

42. Staadionimägi

Ti iin om Antsla liina spordiplats. Parhilladsõ kuju sai Antsla staadion tenu Vahur Kersna esä Aksel Kersna iistvõtmisõlõ. Spordiplatsi naati ehitämä 1955.–1956. aastal. Kabiinildä traktoriga, mink sahk tüüt' trossi abil, tõugati mägi umbõs 3–4 miitret madalambas. Mäe otsast alla tougatu maaga täüdeti org ja tetti plats tasatsõs. Umal aol oll' tuu üts Võrumaa kõgõ uhkõmbit staadionnõ. Siist om tuulõ siibu ala saanu 2005. aasta odahiitmise maailmameistri Andrus Värnik. Viimädse' 25 aastat om kõgõ tunnõtumb ettevõtminõ seo staadioni pääl Jaanus Kala viievõistlus. Punktist lõunõn, õkva mäeveere all või nätä laskmisplatsi jälgi.

42. Staadionimägi

Teie ees laiub Antsla linna staadion. Praeguse kuju sai Antsla staadion tänu Vahur Kersna isa Aksel Kersna ettevõtmisele. Spordiplatsi asuti ehitama 1955.–1956. aastal. Kabiinita traktoriga, mille sahk töötas trossi abil, tõugati mägi umbes 3–4 meetri võrra madalamaks. Mäeharjalt alla lükatud mullaga täideti org ja tasandati platsi. Omal ajal oli see üks Võrumaa uhkemaid staadioneid. Siit on tuule tiibadesse saanud 2005. aasta odaviske maailmameister Andrus Värnik. Viimased 25 aastat on tuntuim üritus sellel staadionil Jaanus Kala viievõistlus. Punktist lõunas, otse mäenõlva all võib näha kunagisest lasketiirust jäänud piirdevalle.

43. Linavabrik

Taa om mõisaaignõ Ruusa mõtsavahikotus. Tuu asõmõlõ ehitedi 1950. aastil linavabrik, minkast sai ildamb trikotaažituuutmiskuundisõ Marat tsehh.

Linavabrikust om filmiarhiivin alalõ 1955. aastal üles võet lõik ringvaatõn „Nõukogude Eesti“.

Antsla linavabrik (1955)

Ringvaade „Nõukogude Eesti“ nr 35 (1955)

4/5

Filmikroonika Kestus: 01:03

Antsla linavabriku esimese tööaasta tutvustamine.

Antsla linavabriku välisvaade. Veoauto on saabunud suure linakoormaga, mehed laadivad linavihud maha. Kolhoosi Pioneer lülivanem Eduard Roosimägi rõõmustab ilusa saagi üle. Naised sorteerivad vastuvõetud lina ja paigutavad kuivatisse, edasi läheb lina otse masinatesse töötlemisse. Vahetusmeister Liidia Staškova kontrollib lina kvaliteeti.

Filmi režissöör: Reet Kasesalu

43. Linavabrik

See siin on mõisaaegne Ruusa metsavahikoht. Selle asemele ehitati 1950ndatel linavabrik, millest sai hiljem trikotaažitootmiskoondise Marat tsehh.

Linavabrikust on filmiarhiivis säilinud 1955. aastal filmitud lõik ringvaates „Nõukogude Eesti“.

44. Antsla raekoda

Inämb-vähämb seo huunõ kotussõ pääl, kon parhilla' om Timpka autujuppõ puut ja innembi oll' postkontor, oll' inne tõist ilmasõta sääne Antsla raekoda, nigu tuu om kujutõt pildi pääl.

Tõsõn ilmasõan hädü 55% liina elämiisist, poodi', lao' ja ka raekoda.

Viljavor Antslas, paremal Antsla raekoda 1940 a.

44. Antsla raekoda

Enam-vähem selle hoone koha peal, kus praegu on Timpka autovaruosade kauplus ja varem oli postkontor, asus enne teist maailmasõda pildil kujutatud Antsla raekoda.

Teises maailmasõjas hävis 55% linna elamispinnast, kauplused ja laod ning ka raekoda.

45. Veski uulits 3

Seon majan adrössiga Veski 3 om üles kasunu teleaokiränik Vahur Kersna. Siin lätsi müüdü timä latsöpölv ja nooröpölvö aasta' nika ku ülikuuli minekuni. Töösö kõrra pääl ollu 43 m² suurudsö katö taröga kortöri möi tä är 2013. aastal, ku timä 80-aastanö imä kolisi Võrulö elämä ja kortör oll' tühäs jäänü.

Pildi pääl om väikene Vahur uma kolmötsöõrilidsöga kodumaja man.

Foto: LõunaLeht 2013

45. Veski tn 3

Selles majas aadressiga Veski tn 3 on üles kasvanud teleajakirjanik Vahur Kersna. Siin möödusid tema lapsepölv ja noorus kuni ülikooli minekuni. Teisel korrusel asuva 43 m² suuruse kahetoalise korteri müüs ta 2013. aastal, kui tema 80-aastane ema oli Võrru elama kolunud ja korter tühjaks jäänud.

Juuresoleval pildil on väike Vahur oma kolmerattalisega koduhoovis.

Foto: LõunaLeht 2013

46. Raudtiijaam

Seo kandi elu lätš elävämbäs päält 1889. aastal valmis saanu Valga-Petseri raudtii tegemist. Antsla raudtiijaam sai nime katõ lähküdse mõisa perrä – **Vana-Antsla mõisa** (*Alt-Anzen-Schloß*) ja **Vahtsõ-Antsla** mõisa (*Neu-Anzen*) perrä. Ka Urvastõ kerikut ja kihlkunda kutsuti šaksa keeli *Anzen*. Kotus Vana-Antsla mõisa maa pääl, kon raudteejaam oll', oll' **Hauka talu**. Liin kasvigi raudtiijaama man ollu kauplõmiskotussõ ümbre. Hauka alõvikust sai **1920. aastal Antsla allõv** ja 1. mail 1938 masma nakanu liinasäädüse perrä sai Antslast liin.

46. Raudteejaam

Tugeva tõuke siinse piirkonna arengule andis 1889. aastal valminud Valga–Petseri raudtee. Antsla raudteejaam sai nime kahelt lähedal asuvalt rüütlimõisalt – **Vana-Antsla mõisalt** (*Alt-Anzen-Schloß*) ja **Vastse-Antsla** mõisalt (*Neu-Anzen*). Ka Urvaste kirikut ja kihelkonda nimetati saksa keeles *Anzen*. Koht Vana-Antsla mõisa maal, kus raudteejaam asus, kandis siinse renditalu järgi nime **Hauka**. Linn kasvaski raudteejaama juures asunud kauplemiskoha ümber. Hauka alevikust sai **1920. aastal Antsla alev** ning 1. mail 1938 jõustunud linnaseadusega linn.